

Een plek waar de tijd weer ruimte krijgt

Er bestaat een ruimte die je het esthetisch geheugen van de mensheid kunt noemen. Die ruimte heeft het uiterlijk van een gedroomd museum. Binnen loopt Shakespeare rond als een suppoost met gepunte schoenen. Goethe serveert er koffie met gebak in Café Eckermann. De negende van Beethoven klinkt zacht op de zalen met honderden meesterwerken. In deze gewijde ruimte zou zich ook het kunstwerk van millennium moeten bevinden. Alles is hier immers aanwezig. Alles behalve de tijd.

TE GAST

Huub Mous

kunsthistoricus

Tegenwoordig zijn er cd-roms te koop waarin je moeiteloos heen en weer kunt klikken door een tijdvak van duizend jaar. In een vernuftige animatiefilm kun je zien hoe de kathedraal van Chartres wordt gebouwd met Gregoriaans koorgezang als muzak op de achtergrond. Met een simpele beweging van de muis loop je rond op het Piazza Navona in Rome om even later te ontdekken dat het zicht vanuit de spiegelzaal van Versailles zich uitstrekt langs een loodlijn naar de horizon. Op het eind van dit millennium is duizend jaar kunstgeschiedenis een virtueel museum geworden. Een duizelingwekkend uitzicht op de geschiedenis wordt zichtbaar met achter elke button een reservoir aan beelden, tijdbalken en biografieën.

Toen ik in dit digitale labyrint op zoek ging naar het kunstwerk van het millennium, viel ik van de ene verbazing in de andere. Dit is wat je noemt de gelijktijdigheid van de historische ruimte. Er is letterlijk te veel om uit te kiezen. De ruimte wordt platgeslagen tot een interactieve verzameling van attracties. De tijd verdwijnt in een grabbelton van jaartallen met hun bijbehorende meesterwerken. Ik schiet heen en weer van het Prado naar het Louvre, van de Mona Lisa naar de Victory Boogie Woogie. Alles wordt inwisselbaar in dit mausoleum van tijdloze superlatieven. Het kunstwerk van het millennium ligt hier letterlijk voor de hand. Als dit superkunstwerk al bestaat, dan is voor mij één ding zeker: het bevindt zich niet in dit ingeblikt panorama van tijd.

De tijd als een open horizon is een verdwijnend fenomeen. Dat vernauwend perspectief verandert ook het leven. Overall wordt de tijd ingepakt, niet alleen door om zich heen grijpende elektronische netwerken, maar ook door de economie die in toenemende mate alles met alles verbindt. De gezondheidszorg wordt een minuscultuur. Het onderwijs een spoedcursus in carrièreplanning. Zelfs het ontcijferen van de genetische code is nog slechts een kwestie van tijd.

Dit verdwijnen van de tijd als

een open einde openbaart zich ook in de kunst. Architectuur wordt techniek omhuld door design. De openbare ruimte een op beeldscherm ontworpen steenlandschap. Nieuwe media infiltreren de beeldende kunst en muziek dicht in tot een eindeloze variatie van pulseerende ritmes. Het tijdrovende maakproces, dat ooit aan de basis lag van de kunst, wordt steeds meer een zaak van tijdvernietigende machines.

De ultieme uitdaging van de techniek is het uiteindelijk doen verdwijnen van de tijd in een allesomvattend panorama van gelijktijdigheid. We staan op de drempel van een eeuw waarin de digitale media de uitgestrektheid van de ruimte misschien voorgoed doen vergeten. Onderwijl bestaat bij veel wetenschappers nog altijd een blinde vlek voor alles wat aan toevallige verandering onderhevig is: de grilligheid van een vondst, het onvoorspelbare van een creatief proces, de ogenschijnlijk chaotisch verloopende reacties in de natuur. Wetenschap wordt nog vaak opgevat als het elimineren van tijd.

Nobelprijswinnaar Ilya Prigogine vraagt zich af of de eenvoudigheid van de tijdsevolutie, die door de moderne wetenschap is ontwikkeld, niet voortkomt uit het feit dat de aandacht steeds weer op sterk vereenvoudigde situaties wordt gericht, „op de stapels bakstenen, in plaats van de kathedraal waar we het over hadden.”

Een kunstenaar, die zich al decennia lang tegen de eliminatie van tijd verzet, is Louis le Roy. Zijn Ekokathedraal in Mildam is een bijzonder kunstwerk, waarin de tijd niet wordt vernietigd, maar juist wordt ingeschakeld. Op een stuk grond van drie hectare wordt de ruimte letterlijk teruggeven aan de tijd. Deze kunstenaar denkt niet in jaren maar in millennia. Toekomstige generaties worden uitgenodigd een bijdrage te leveren aan dit proces van groeien en bouwen.

Meer dan 1200 vrachtwagens vol restanten van bestratingen zijn hier in de afgelopen decennia gestort. Dit allegaartje van gebroken stoepranden, bekapte straatklinkers, beschadigde trottoirtegels, ontwateringsputjes en oud riolemateriaal verwerkt Le Roy met de hand, zonder hulp van buitenaf tot allerhande bouwsels: torens, muren, paden etcetera. Planten en dieren bouwen op dit fundament voort. Zo is inmiddels een uiterst complexe structuur ontstaan die het midden houdt tussen een verlaten Incatempel en een natuurlijk eldorado in the middle of nowhere.

In Londen werd in drie jaar tijd een millenniumdome gebouwd. In Mildam wordt al dertig jaar gewerkt aan een kathedraal voor het volgend millennium. Le Roy neemt hiervoor wat je noemt de tijd. Zijn Ekokathedraal is voor mij dan ook het kunstwerk van het millennium. Niet alleen met terugwerkende kracht, maar ook als een stille enclave voor de komende duizend jaar, een plek waar de tijd weer de ruimte krijgt en de ruimte de tijd.